

Татарстан Республикасы
Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге Советы
КАРАРЫ

№127

14.01.2019 ел.

Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законы, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге Уставы нигезендә, Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге Советы

КАРАР ИТТЕ:

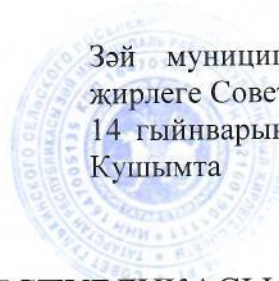
1. Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге территориясен төзеклэндерү кагыйдэләрен расларга (кушымта).
2. Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге Советының 21.01.2013 елның 21 гыйнварындагы 66 нчы номерлы «Зэй муниципаль районы Гулкин авыл жирлеге территориясендә тышкы төзеклэндерү, территорияләрнең санитар эчтәлеге, жыештыру һәм чисталык тәэмин итү кагыйдэләре» карары үз көчен югалткан дип санарга.
3. Әлеге карарны массакүләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарырга, «Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында» (PRAVO.TATARSTAN.RU), авыл жирлеге мәгълүмат стендлары һәм Зэй муниципаль районы сайтының «Авыл жирлекләре» бүлегендә урнаштырырга.
4. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үз жаваплылыгымда калдырам.

**Совет Рәисе,
Гулкин авыл жирлеге башлыгы**

С.Д.Инькова

Зэй муниципаль районы Гулкин авыл
жирлеге Советының 2019 елның
14 гыйнварындагы 127 номерлы карарына
Кушымта

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЗЭЙ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ГУЛКИН АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕН ТӨЗЕКЛЭНДЕРҮ КАГЫЙДЭЛӘРЕ

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Зэй муниципаль районының Гулкин авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - кагыйдәләр) «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган вәкаләтләрне тормышка ашыру кысаларында, әйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенә, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актлары нигезендә эшләнгән.

2. Әлеге кагыйдәләр оештыру-хокукый формасына бәйсез рәвештә барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан да үтәлергә тиеш.

3. Әлеге кагыйдәләр жирлек территориясендә эшли һәм таләпләр билгели:

- алар урнашкан биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тиешле Биналарның һәм корылмаларның тышкы кыяфәтенә карап тоту буенча;

- төзекләндерү һәм аларны үтәү буенча эшләр исемлегенә;

- төзекләндерүдә биналарның (биналарның) һәм корылмаларның милекчеләренә катнашу тәртибен билгеләүгә;

- жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру буенча (урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).

4. Территорияләре төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дүләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге кагыйдәләр жирлек территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

Төп төшенчәләр

6. Әлеге кагыйдәләре гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

жирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәм аларда урнашкан жир кишәрлекләрен яисә конструктив элементлар (юл полотносы, юл

корылмалары-саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзеклөндөрү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объект;

фасадның архитектур үзенчәлекләре-фасадның, әйләнә-тирә шәһәр төзелеше мохитенә конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган бик яхшы характеристика (стиль һәм композицион бөтенлек, ритм, ярашлылык һәм пропорциональ булу, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

бесфон конструкцияләре-тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, анда конструкция аерым хәрәфләрдән, билгеләнүләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзеклөндөрү - муниципаль берәмлек территориясен төзеклөндөрү кагыйдәләре белән билгеләнгән чаралар комплексын тормышка ашыру, муниципаль берәмлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, торақ пунктларның территорияләрен һәм мондый территорияләрдә урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, жир кишәрлекләрен, биналарны, төзелмәләренә, корылмаларны карап тотуга юнәлтелгән эшчәнлек;

вертикаль яшеллөндөрү-балкон, лоджия, галерея, терәк диварлар һәм тдп. кертәп, биналарның һәм корылмаларның алгы өслекләрен куллану, аларга стационар һәм мобил яшел үсентеләр урнаштыру өчен;

витрина - фасадның бер өлешен биләп торган тоташ пыяладан ясалган проем (тәрәзә, витраж) ;

барлыкка килгән төзелешнең тышкы күренеше - жирлекнең тышкы кыяфәтен формалаштыручы биналарның һәм территорияләренә архитектур-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы-мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, шул ук вакытта мәгълүмат кыры аңа жибәрелгән ут чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл-магистраль урамнардан торақ йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзеклөндөрүне торгызу-юлның бөтен киңлегенә асфальт катламын сыйфатлы торгызу, хужалык юлы, тротуар, бордюр ташын кире урнаштыру, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәре чөчү һәм бозылган яшел үсентеләр утырту өчен тырмаларга ремонт ясау, реклама конструкцияләрен һәм төзеклөндөрүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элементы булган махсус сайланган үлән катламы, шулай ук табигый үлән үсемлеге;

жирлек территориясе - муниципаль берәмлек чикләрендәге территория;

мәгълүмат тапшыруның динамикалы ысулы-мәгълүмат алмашуны күз алдында тотат торган электрон чыганақларны һәм таблоларны кулланып мәгълүмат тапшыру ысулы;

йорт-ишегалды корылмалары булган шәхси торақ йорт һәм әлегә йорт урнашкан жир участогы;

ишегалды корылмалары-жир кишәрлегендә урнашкан вакытлыча ярдәмче корылмалар (баз, күгәрчен оялары, сарайлар һәм б.);

йорт билгеләре - аңшлаг (урам, мәйдан, проспект исеме күрсәткече), номер билгесе (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатирлар номеры күрсәткече,

инвалидлар өчен объектның һәркем өчен мөмкинлегенә халыкара символы, флаглар, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләр күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәр кое күрсәткечләре, бистә канализациясе җайланмалары күрсәткече, җир асты газүткәргеч корылмалары күрсәткече);

бина-капиталь төзелеш объекты, ул автоном рәвештә төзелергә, төзекләндерелергә һәм кулланылырга мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын тәшкил итә (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән);

яшел үсентеләр-табигый һәм ясалма рәвештә барлыкка килгән агач-куак һәм үләннәр җыелмасы (шул исәптән парклар, урманнар, аеруча саклаулы табигать территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чәчәк түтәлләре, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куаклар да кертеп);

җир кишәрлеге - җир өслегенә бер өлеше, ул аны аерым бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә;

җир эшләре-жирне чыгару, грунт жәю, поселение территориясенә камилләштерелгән яки грунт катламын бозып яисә юлларны һәм тротуарларны жәю (жәю) белән бәйлә эшләр;

инженерлык коммуникацияләре-инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, җирлек территориясендә булганнарын яисә сузыла торган я башка инженерлык корылмалары;

авыл җирлегенә тарихи территорияләре-Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре), аларны саклау һәм куллану турында Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнгән. Җирлекнең тарихи территорияләренә гомуми чикләре Башкарма комитетның муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерү-аларда архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалары, агачлар һәм куаклар белән майданчыклар һәм башкалар) төзү өчен бина һәм корылмаларның түбәләрен куллану.);

яңгыр канализациясе (яңгыр канализациясе) - өске (яңгыр, тал), су сибү һәм дренаж суларын транспортлау өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары (желоблар, яңгыр кирәк-яраклары, лотоклар һәм торбалар) белән технологик бәйлә комплекс;

яктылык - яктылык агымының характеристикасын алмаштыруны күздә тоткан торган (төс, ачыклык, чират кертү һәм тдп.);

тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында магистральләренә, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, ишегалларын һәм җирлекнең жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар җыелмасы;

килеп туган төзелешнең тышкы архитектур йөзен бозу-урнаштыруга рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының төренә һәм төренә карата таләпләренә, шул исәптән әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән тышкы кыяфәтләргә яки мондый конструкцияләренә урнаштыру урынына таләпләренә, гамәлдәге җирлек төзелешенә тышкы архитектур йөзен саклау зарурлыгын исәпкә алып, үтәмәү;

рөхсәтсез чүплек-рөхсәтсез калдыклар ташлау (урнаштыру) яисә каты көнкүреш калдыклары, эре габаритлы, төзелеш калдыклары, юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышында барлыкка килгән башка чүп-чар ташлау, 50 кв. метрдан артык майданда һәм 30 куб. метрдан артык майданда;

стационар булмаган сәүдә объекты-инженер-техник тээмин итү челтәрләренә тоташу (технологик тоташтыру) булмауга карамастан, жир участогы белән ныклы бәйләнмәгән вакытлыча корылма яки вакытлыча корылма, шул исәптән күчмә корылма;

яшелләндерү-муниципаль берәмлек мохитен үсемлек компонентларын актив куллану белән тээмин итүче территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык әзерлегенә төрлө төрләрә буенча эшләр үткәрү (вертикаль планлаштыру, террасирование, кронирование һәм башкалар) һәм яшелләндерелгән территорияләренә төзекләндерү: агачлар, шул исәптән эре агачлар, куаклар утырту, үләнле газоннар, чәчәк түтәлләрә, элпинарийлар һәм рокарийлар булдыру, махсус бакчалар һәм башкалар белән бәйле комплекслы процесс.;

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - гомуми файдалану территорияләрендә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән территория - предприятиеләрнең, оешмаларның, учреждениеләрнең яшелләндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, питомниклар үсентеләр;

аеруча саклаулы табигать территорияләре - жир участоклары, су өслеге һәм һава тирәлеге, алар өстендә аерым табигать саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмияткә ия булган объектлар урнашкан, алар жирле үзидарә органнары карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы-жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларын көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

калган фасадның алгы ягы - фасадның бөтен яссылыгын яки аның шактый өлешен биләп торган тоташ пыяладан эшләнгән фасад;

ачык ысулы подсветки-ысулы подсветки мөһлүмати конструкцияләр, шул ук вакытта чыганагы света түгел, каршылыклар өчен аны тарату;

жирлек панорамасы-ачык киңлектән кабул ителә торган (яр буге, майдан, су объектлары акваторияләре, күренеп торган һәм күзәтү майданчыклары), жирлек биләмәсен һәм силуэтын ачып бирә;

бинаның фасадларын (фасадларның төс ягыннан карары) колористик хәл итү паспорты-жирлек территориясендә урнашкан аерым стоящего бинаның фасадын бер архитектура һәм төс чишелешен билгели һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләрне билгели торган килешенгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган документ;

жәяүлеләр зоналары-транзит хәрәкәт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган жир өсте һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренә, рекреацияләренә һәм т.п. ның югары концентрациясе, жәяүлеләр агымының суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларда, жәяүлеләр урамнарында, торак пункт майданы майданының жәяүле өлешләрендә формалашырга мөмкин;

йорт яны территориясе-күпфатирлы йорт урнашкан жир участогы, яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары белән, әлеге йортны хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан объектлар;

якын-тирә территория-мондый жир кишәрлеге барлыкка килгән һәм аның чикләре Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртип нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре билгеләнгән очракта, бина, корылма, жир участогы янындагы Гомуми файдаланудагы территория; продуктивные хайваннар һәм кош - бу хайваннар һәм кошлар, алар берничә тапкыр яки даими кулланыла алу өчен азык-төлек кебек сөт, йон, йомырка һәм башка; тышкы мәгълүмат чараларын (паспорт) урнаштыру проекты-төзекләндерү элементларының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын билгели торган башкарма комитет карары белән расланган, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләргә үз эченә алган билгеләнгән формадагы документ;

территорияне санитар чистарту-билгеле бер территориядән жыю, каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру) ;

ут корабы-тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, аның белән конструкция бер күләмдә яки эчке яктырткыч белән күләмле элементлар булып тора;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы хайваннар, куяннар, умарталар һәм башкалар.;

төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар махсуслаштырылган оешмалар;

территорияләргә карап тоту-биналар, корылмалар, кече архитектура формалары, коймалар, төзелеш мәйданчыклары, яшел утыртмалар, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйлә чаралар комплексы;

жирле әһәмияткә юлларны карап тоту - юл, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышы тәэмин ителә торган эшләр комплексы;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (вывеска) - "кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри булган мәгълүматны кулланучыларга житкерү өчен биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында товар, хезмәт күрсәтүләргә гамәлгә ашыру урынында оешмалар һәм (яисә) турыдан-туры урнашкан урында билгеләнә торган территорияне төзекләндерү элементлары, аерым алганда оешманың фирма исеме (исеме), аның урнашу урыны (адресы) һәм эш режимы, шулай ук үз эченә алган мәгълүмат, ул закон үз көченә урнаштырырга яки гадәти Эшлекле әйләнеш аркасында урнаштырыла һәм реклама белән бәйлә максатларны күздә тотмый. "Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары" һәм "Тышкы мәгълүмат чарасы" төшенчәләргә бердәй;

суперграфика-фасадларны архитектур-сәнгатьчә бизәү алымнарын (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика) берсе;

тактиль катлам-өслек катламының фактурасын сизелерлек үзгәртү белән катлам;

жирлек территориясенә аерым статусына һәм (яки) югары мәдәни - рекреацион һәм социаль кыйммәтләргә ия булган территориясенә элекке Кагыйдәләр белән жирлекнең тышкы архитектур йөзен саклау максатларында тышкы мәгълүмат урнаштыруның рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителмәгән төрләргә, шул исәптән мондый корылмаларга карата таләпләр билгеләнә торган төрләргә һәм төрләргә билгеләнә;

территорияләргә жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын жыю, махсус билгеләнгән урыннарда чыгару, башка чүп-чар, кар чыгару, шулай ук халыкның

экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм әйләнә-тирәлекне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

жирлек юллары - гомуми файдаланудагы территорияләр, поселение тирәлегенә эстетикасына карата таләпләр арта торган урамнар һәм гомуми файдаланудагы территорияләр;

вәкаләтле орган-жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм контрольдә тотучы Башкарма комитет;

территорияләрне жыештыру-житештерү һәм куллану калдыкларын жыю, махсус билгеләнгән урыннарда чыгару, башка чүп-чар, кар чыгару, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итүгә һәм әйләнә-тирәлекне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

жирлек юллары - гомуми файдаланудагы территорияләр, поселение тирәлегенә эстетикасына карата таләпләр арта торган урамнар һәм гомуми файдаланудагы территорияләр;

вәкаләтле орган-жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм контрольдә тотучы Башкарма комитет;

II. Территорияләрне төзекләндерүгә, карап тотуга һәм жыештыруга гомуми таләпләр

7. Төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру өчен жирлек территориясә һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торак йортлар) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) тиеш.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр буге, скверлар, пляжлар, башка объектлар белән шөгыйльләнүче жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле органнар үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

9. Оештыру-хокукий рәвешләренә карамастан, физик һәм юридик затлар милек хокукында үз карамагындагы жир участогы территориясен һәм башка мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләре хокукына ия затлар), шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар территорияләрен мөстәкыйль рәвештә яисә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыюны гамәлгә ашыралар.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яки мәжбүри хокукта булса, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яки күчемсез милек объектындагы башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылмалар булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре якларның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлегә билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә фактта барлыкка килгән чиге буенча жыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек яки башка әйбер хокукында булса, берничә кешегә мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту яклар килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны тоту милек хокукындагы өлешкә яки күчемсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә башкарыла.

10. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыру, тәэминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча, әлегә эш төрләрен үткәргә муниципаль контрактлар төзегән махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулына туры китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы идарәче оешма (алга таба - идарәче оешмалар).

12. Шәхси торак йортларның территорияләрен карап тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары артыннан карап тотуны һәм карауны гамәлгә ашыралар:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенең милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-тәэминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлегә эшләр башкаруга муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яисә оешма);

3) чикләнгән яшелләндерү территорияләре (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлегә объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләре, яктырту челтәрләре, радиолиннарның сак зоналарында-күрсәтелгән коммуникацияләренең хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләренең хужалары.

14. Урам һәм юллардан жир асты һәм өслек сулары бүлеп бирү өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын чистарту һәм чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә.

Жаваплылык өчен санитар һәм техник торышы бәдрәф жаваплы, аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлар яки махсус оешмалар, хезмәт күрсәтүдә алар торалар.

16. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакытлылыгы, объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәэмин итүне исәпкә алып, эшләрнең заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлеге чикләре нигезендә билгеләнә (әгәр жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, асылда, жир кишәрлегенең килеп туган чиге буенча).

18. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләре, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренәң үтәләшен контрольдә тоту.

III. Алар урнашкан биналар, корылмалар һәм жир кишәрлекләрен тышкы кыяфәткә, фасадлар һәм коймалар, юллар, шәхси торак йортлар, яңгыр канализациясе челтәрләре, смотр һәм яңгыр коесы, су жиберү корылмалары, техник элемент чаралары, тышкы яктырту объектлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзелеш эшләре, жирләү урыннары, автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау стоянкалары карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

19. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен милекчеләр яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

20. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен үз эченә ала:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- жир участогын жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- гражданныр, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегә нәтижәсендә барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;
- жир участогында урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары артынан карап тоту һәм карау.

21. Бина фасадлары, корылмалар булырга тиеш түгел видимых повреждений төзелеш өлешендә, декоративной бизәкләү һәм инженерлык элементларын һәм ярдәм итәргә тиеш тиешле эстетик торышы. Бинаның фасадын буяу зыян килү фасадының гомуми мәйданының 1% тан артмаска тиеш.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә ала:

- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләре һәм козырекларны, балкон һәм лоджия, карнизов, канат һәм аерым баскычлар коймаларын, төшерү һәм баскычларны, витрин, декоратив детальләре һәм башка конструктив элементларны ремонтлау һәм торгызуны үз вакытында хуплаучы, һәм аларны буяучы;
- водостокларның, су-Көнчыгыш торбаларының һәм саннарның төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәмин итү;
- герметизация, ялган кисү һәм жөйләр, ярыклар һәм выбоин;
- керү төркемнәрен, отмостваларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;
- фасадларны, шул исәптән фасадларны вакытында чистарту һәм юдыру, аларның торышы һәм эксплуатацияләү шартлары белән бәйле;
- тәрәзәләре һәм витриналар, элмә такталарны һәм күрсәткечләре вакытында юу;
- язу, рәсемнәр, игъланнар, плакатлар һәм башка мөгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффити китерелгән чистарту.

23. Милекчеләр, башка биналар, корылмалар хужасы, встроено-төзелеп беткән торак булмаган биналар һәм тиешле бурычлар йөкләнгән башка затлар бурычлы:

- кирәк булса да, елга бер тапкырдан да ким түгел, фасадларны чистарту һәм юу,

- кирек булганда, эмма елга ике тапкырдан да ким түгел, язын (жылыту системаларын сүндүргәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы), эчке һәм тышкы өслекләрне тәрәзэләрне, балкон һәм лоджий ишекларен, подъездларга керү ишекларе чистартып, юарга;
- фасадның фактик торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә агымдагы ремонт үткәрергә, шул исәптән фасадны буяырга;
- фасадның аерым элементларына (цоколь, крылец, баскычлар, приямкалар, керү ишекларе, капка, цоколь тәрәзэләре, балконнар һәм лоджиялар, су-Көнчыгыш торбалары, тәрәзә култыклары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементлар) ремонт ясый торган ремонт ясарга);
- фасад конструкцияларен жимерелү куркынычы янаган очракта сак-кисәтү чараларын (коймалар, сеткалар урнаштыру, элементның жимерелә торган өлешен һәм тдп. ны демонтажлау) үтәргә;
- эгәр мондый элмә эксплуатацияләnmәсә (арендатор (субарендатор) һәм башка очрактарны) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын демонтажлау.

24. Фасадларны кулланганда рөхсәт ителми:

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян килү (пычрату): сумкалар, буяу эшләре башкарылды, ярыклар булу, штукатурка эленгән, тышланган ярыклар булу, кирпич өемен зыян китерү, тимер-бетон конструкцияларнең саклану катламын каплау һәм тдп.;
- панельара оятларны герметизацияләүне бозу;
- штукатурка, тышлау, фасад, биналар һәм корылмаларның цоколь өлешендәге буяу катламын, шул исәптән тәрәзә, Керү приямкалары конструкциясенә төзек булмавы (катламлау, пычрату) ;
- чыгыш ясаучы биналарның һәм корылмаларның алгы якларына зыян китерү (пычрату): балконнар, лоджий, эркерлар, тамбурлар, карнизов, козырьков һәм т .п.;
- балкон, лоджий, парапетов һәм тдп киртәләре жимерелү (булмау, пычрату).;
- бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә, тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары корылмасында, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз, билгеләнгән такталардан, режимлы табличкалардан тыш, урнаштыру һәм эксплуатацияләү;
- аларны алга таба афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә чокырының эчке ягыннан), пыялалы ишекләрдә (шул исәптән эчке яктан пыяланган ишек өслегендә) биналарны, корылмаларны, корылмаларны куллану максатларында элдерү һәм бүлү;
- күпфатирлы йорттагы биналарның, корылмаларның милекчеләренә ризалыгы булмаса, биналарның, корылмаларның фасадларына граффити төшерү.

25. Рөхсәт ителә:

- подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;
- биналар түбәсендә антенналар һәм кабельләр урнаштыру.

Күрсәткечләр

26. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткечләр, билгеләр белән жиһазландырылырга тиеш.

27. Тарихи территорияләр чикләрендә урнашкан биналарда, корылмаларда урнашкан урамнарның исемнәре һәм номерларының күрсәтмәләрендә, шулай ук урам һәм юлларга фасадлар чыга торган биналарда авыл мохите эстетикасына карата югары таләпләр булган мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга

тиеш. Указларның һәм номер билгеләренәң чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

Керү төркемнәре

28. Бина, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту җиһазлары, элмә (козырьком), өслекләргә сопряжения элементлары (баскычлар һәм ТМП.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре (пандуслар, перила һ. б.) белән җиһазландырырга кирәк.

Пандуслар киртәләре булмаган очракта 75 мм биеклектәге киртәле бортик һәм култыксалар карала. Бордюр пандусының авышлыгы 1: 12 кабул ителә.

Пандус борылганда яки аның озынлыгы 9 метрдан да ким булмаса тиеш һәр 9 метр саен 1,5 x 1,5 м үлчәмле горизонталь майданчыкларны күз алдында тотарга тәкъдим ителә. Горизонталь участокларны пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып торган итеп башкарырга кирәк.

Баскычлар яки пандусның ике ягында да 800-920 мм биеклектә түгәрәк яки турыпочмаклы чөчкөч, баскычлар киңлеге 2,5 м һәм аннан күбрәк булганда бүленеш йөкләмәләре карала. Поручняларның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгы һәр яктан 0,3 метрдан да ким булмаса тиеш.

29. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңарту, үзгәртү рөхсәт ителми:

- подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру, идән дәрәжәсе гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда җир дәрәжәсеннән 1,2 м биеклектә урнашкан биналарга;

- җәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонн, стоек һәм тд.) урнаштыру;

- бинаның бөтен фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документларын эшкәртмичә, ике һәм аннан да күбрәк алым урнаштыру (булганнарын исәпкә алып) ;

- тротуарлар зонасында урам-юл челтәре минималь норматив киң тротуар белән җиңел конструкцияләрдән керү төркеме элементлары (баскычлар, пандуслар, крыльцо, яшелләндерү) урнаштыру (тирә-юнь тротуарларына 0,5 метрдан артык;

- күпфатирлы йортта биналарның милекчеләренәң ризалыгы булмаса күпфатирлы йортта керү группасын урнаштыру;

- торак урыны милекчәсе ризалыгыннан башка керү төркемен урнаштыру өчен балкон куллану;

- күпфатирлы йортларда урнашкан торак булмаган биналарның керү төркемнәрен вәкаләтле орган белән килештермичә үз белдеге белән урнаштыру.

Түбә

30. Биналар, корылмалар түбәләре, су бирү системасы элементлары, төтен чыга торган урыннар һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында яшәүчеләр һәм җәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаса тиеш.

31. Кышкы вакытта биналарның милекчеләре һәм башка хокукка ия булучылар, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләргә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып торы оештырылырга тиеш. Җәяүлеләр зоналарына чыккан якларда түбәне кардан чистарту участокларны киртәләү һәм барлык саклык чараларын кабул итү белән башкарылырга һәм бары тик тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук ясы түбәсеннән кар ташлау эчке ишегалды территорияләренә башкарылырга тиеш.

Түбәдән жәяүлеләр юлларына ташланган, жәмәгать транспортын көтү туктатылган, карның машиналар йөри торган өлөшө кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

32. Кар һәм наледлар ташыган, боз сөңгеләр төшкән вакытта, түбәдә ремонт һәм башка эшләр житештергәндә агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләренең, яктырту һәм элемент, юл билгеләре, юл светофорларының, юл коймаларының һәм юл жибәрүчеләрнең, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, биналарның декоратив бизәлешенең һәм инженерлык элементларының сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зыян күргән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян китергән зат хисабына торгызылырга тиеш.

33. Биналарның, корылмаларның түбәләре жәяүлеләргә һәм жәяүлеләр зоналарына су турыдан-туры элэгә алмый торган су үткәргече булырга тиеш.

34. Рөхсәт ителми:

- түбәне эксплуатацияләү өчен билгеләнгән биналар, корылмалар (көрәкләр, скрепкалар, ломалар), төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар) түбәсенә урнаштырылган;
- биналарның түбәсеннән боз, кар һәм чүп-чар су торбаларына ташлау.

Жир кишәрлекләрен тоту

35. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тотуны үз эченә ала:

- чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан көндәлек жыештыру (боздан);
- юлларның, күперләренең, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жәяүлеләр территорияләренең бер өлөшөн бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү;
- кар яву һәм төшү;
- кар һәм боз чыгару (кар-боз берәмлекләре));
- контейнер майданчыкларын, калдыкларның барлык төрләре өчен контейнерлар, чүп-чар өчен урналар, эскәмияләр, кече архитектура формалары һәм башкалар чистартуа һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;
- чүп-чарны кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;
- яңгыр һәм кар сулары агызу;
- каты көнкүреш, зур габарит һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;
- яшел үсентеләрнең сакланышын тәэмин итү һәм аларны карау;
- коммуналь билгеләнештәге объектлар, инженерлык коммуникацияләре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперләр, жәяүлеләр кичүе, реставрация, археологик һәм башка жир эшләре алып барылганнан соң, төзекләндерүнең бозылган элементларын яңадан торгызу ;
- гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә күзәтү һәм яңгыр кирәк-яраклары коеларын (яңгыр канализациясен), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;
- жир кишәрлекләрен киртәләү, шул исәптән жиңмерелгән (сүтелгән, сүтелгән) биналарны, корылмаларны урнаштыру һәм карап тоту, территориягә чит затлар үтеп керү һәм (яки) рөхсәтсез урыннарда чүп-чар ташлау мөмкинлеген бирми торган корылмалар, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мөгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәэмин итү.

Юлларны карап тоту

36. Юлларны карап тотуны тээмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргә муниципаль контрактлар төзегән оешмалар башкара.

37. Юллар территорияләрен карап тоту үз эченә ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарыннан, юллардан) пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны һәм юлларның йөрү өлешен, ясалма юл корылмаларын жыештыру;

- юл катламнарын юу һәм су сибү;

- газон һәм яшел үсентеләрне карау;

- тышкы яктырту баганаларын һәм жәмәгать һәм тимер юл транспорты элементә челтәрен ремонтлау;

- кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

- карау, кирәк-яраклар һәм яңгыр өчен ясалган коеларны, нагор канатларын һәм ясалма юл корылмалары составына керүче ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

- коймалар, коймалар, турникетлар, кече архитектура формалары урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяулар.

38. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:

- рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпеч, башка авыр предметларны төяү-бушату эшләре вакытында төшерү һәм аларны складлау;

- машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын юкка чыгару һәм (яки) складлау.

39. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

- жәяүлеләр юлындагы металл коймаларны һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамлангандан соң, төзекләндерү айлыгы үткөрү чорында гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан, юыну һәм пычрактан чистартылырга тиеш;

- барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән вакыт һәм чират тәртибендә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлгә тиеш;

- юллар тамгасы таләп ителә торган төс һәм яктылык-техник характеристикалар, эләктерү коэффициенты, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында мәйдан буенча сакланышын тээмин итәргә тиеш;

- юл билгеләрен ныгытуның конструкцияләре һәм системалары күрү шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

- юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре сәбәпләрен бетергәннән соң бер тәүлек эчендә бетерелә;

- визуаль-коммуникация системасы элементлары: Транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләрен күрсәткечләр, жирлекнең планлаштыру-структур элементларын күрсәткечләр юлларда һәм транспорт чишелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә;

Шәхси торақ йортларны тоту һәм территорияне төзекләндерү

40. Хосусый торақ йорт милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба - торақ йортлар хужалары), Әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, гамәлгә ашыралар:

- торак йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт салу цикләрендә башка корылмаларның тиешле торышы, аларны вакытында ремонтлау һәм буяу;
- торак йортта билгеләнгән номер билгесен;
- йорт территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар хәлдә тотуны тәмин итү;
- йорт салу цикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоту, куаклар һәм агачларны санитар кисәргә, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабель һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык челтәрләрендә агачлар утыртуга юл куймаска;
- канауларны һәм су агымнары өчен торбаларны чистарту, язгы чорда кар сулары үтүне тәмин итү;
- бирелгән жир участогы цикләрендә, үзәкләштерелгән канализация, помой чокыры, бәдрәф булмаганда, санитар нормалар нигезендә, аларны даими рәвештә чистартып тору һәм дезинфекция ясау;
- махсус майданчыкларда урнаштырылган контейнерларга каты һәм зур габаритлы калдыкларны туплау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны вакытында жыю һәм чыгару.

41. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

- "чүп үләннәрен чүпләргә", яфракларны, территорияләрдәге һәм йорт биләмәләрендәге теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- "йорт яны" территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- йорт биләмәләре чит илдә коймаларны урнаштыру;
- йорт биләмәләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфракларны, теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- күмер, тару, утын, зур габарит калдыклары, төзелеш материаллары, йорт биләмәләре өчен складларга;
- ишегалды корылмалары төзү, йорт биләмәләре өчен чокырлар төзекләндерү;
- әлеге территориянең урам йөрешләрендә махсус транспорт һәм урып-жыю техникасының үтемлелеген кыенлаштыра торган чит ил юлларын урнаштыру;
- территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;
- йорт биләмәләре өчен комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга;
- якын-тирә территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- су сибү, житештерү һәм куллану калдыкларын машиналар йөрү өлешенә чыгару жайланмаларын урнаштыру.

Хужалык корылмалары төзелеше буенча жир участогы хужасы тарафыннан гамәлгә ашырылган очракта, якын-тирә территориядә төзелеш материалларын вакытлыча складлау (6 айга кадәр) рөхсәт ителә. Шул ук вакытта автотранспорт хәрәкәте тәмин ителергә тиеш.

Яңгыр сулары канализациясе челтәрләре, смотр һәм яңгыр коесы, су бирү корылмалары эчтәлегә

42. Күзәтү һәм яңгыр кирәк-яраклары коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люки (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итүче төзек хәлдә булырга тиеш.

43. Эчтәлек, чистарту һәм урнаштыруны төзәтү техник торышы кабул итү, тупиковых, карау һәм башка колодцев һәм камера тәмин ителәр, аларның хужалары таләпләренә туры китереп гамәлдәге дөүләт стандартлары.

44. Жирлектә яңгыр канализациясенә магистраль һәм квартал эчендәге челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү авыл жирлегә бюджетында каралган акчалар циклендә махсулаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Яңгыр канализациясенә ведомство челтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужалыксыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә сакланырга тиеш.

45. Яңгыр сулары канализациясе коллекторларының сакланышы максатыннан, сак зонасы урнаштырыла - коллектор күчәреннән һәр якка 2 м.

46. Тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма, башка органнар белән язмача килешмичә яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы циклендә гамәлдәге законда билгеләнгән очрактарда рәхсәт ителми:

- жир эшләре житештерү;

- яңгыр сулары канализациясе челтәрләрен зарарларга, Су кабул итү люкларын томаларга яки жимерергә;

- сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзү, урнаштыру;

- сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чарны һәм башка материалларны ташларга.

47. Урамнарны, биналарны, корылмаларны су басу, су үткөрү, канализация, яңгыр сулары жайланмаларын, системаларны, челтәрләренә һәм корылмаларны төзек булмау, шулай ук газоннарга, тротуарларга, урамнарга һәм ишегалды территорияләренә су агызуны, кире кагу яки су агызуны рәхсәт ителми.

48. Авыл жирлегә территориясендә коеларны урнаштыру рәхсәт ителми.

49. Яңгыр сулары агып төшә торгант рәшәткәләр даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш. Яңгыр канализациясенә күзәтү һәм яңгыр кирәк-ярактары коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкырдан да ким булмаган рәвештә башкарыла. Күзәтү һәм яңгыр кирәк-ярактары коеларын чистарткандан соң, чыгарылган пычраткыч матдәләренә барлык төрләре кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

50. Каралучы коеларның люклары машиналар йөрү өлеше, тротуарларны, жәяүлеләр һәм велосипед юлларын, яшел зоналарны бер дәрәжәгә тоташтырып башкарылырга тиеш.

Машиналар йөрү өлешендә, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар 2 см дан артмаска тиеш, яңгыр кирәк - ярактары коелары 3 см дан да артмаска тиеш.

51. Түбәләр яки рәшәткәләр жимерелгән яки юк булган коммуникацион колодлар граждандар табылганнан соң кичекмәстән челтәрдән файдаланучы оешма тарафыннан алдан кисәтүче билгеләр белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакытка алыштырылырга тиеш.

52. Инженерлык челтәрләрендә планлы эшләр вакытында канализация агымнары якындагы кое - канализация челтәре, су һәм жылылык челтәрләреннән су агызыла-яңгыр канализациясенә (булган очракта). Суны юлга чыгару тыела.

Утечки нәтижеләрен бетерү зыян күргән инженер челтәрләренә хужалары хисабына да башкарыла.

53. Яңгыр сулары канализациясе челтәрләренә техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткәләренә вакытында ябу) өчен жаваплылык эксплуатация оешмаларына йөкләнә.

Техник элементтэ чаралары эчтэлегэ

54. Биналарны инженер-техник тээмин итү өчен билгелэнгэн кабель элементтэ, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтэрлэрне урнаштыру Жир асты юлы белән башкарыла (траншеяларда, каналларда, тоннельлэрдэ).

55. Биналарга тышкы коммуникациялэрне башка ысул белән (һава, жир өсте) озату, эксплуатациялэүче оешмаларның тиешле техник шартларын алу шарты белән, аларны жир астында урнаштыру мөмкинлеге булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

56. Асылмалы элементтэ линиялэрен һәм һава-кабель юлларын беркетү сыйфатында файдаланырга ярамый:

- автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: юл киртэлэре, светофорлар, юл билгелэре урнаштыру өчен билгелэнгэн элементлар һәм конструкциялэр;

- фасадлар, түбэлэр, бина стеналары (төтен чыга торган урыннар, вентиляция, телевидение һәм радио күмэк кабул итү системасы антенналары, фронтоннар, козырькалар, ишеклэр, тэрэзэлэр).

57. Рөхсәт ителми:

- бер бинадан икенчесенә һава юлы белән элементтэ кабельлэре салганда юллар кисешергә;

- муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру;

58. Милекчелэр (хужалар) техник элементтэ чаралары (кабельлэр, кабельлэрне беркетү элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмдә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник жайланмалар (кимчелеклэрне бетерми һәм/яки изоляция тышчасы булмау, буяу, коррозия һәм/яки механик жәрэхәтлэр, чыбыклар чыбыклары чыбыклары һәм/яки аларны яктырту баганаларына һәм электр тапшыру линиялэренә карап тотмаска тиеш) тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

59. Тышкы яктырту элементларына светильники, кронштейннар, терәклэр, чыбыклар, кабельлэр, туклану чыганакалары (шул исәптән жыю, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

60. Урамнар, юллар, жәяүлелэр тротуарлар, торақ кварталлар, ишегаллары, предприятиелэр, учреждениелэр, оешмалар территориялэре, шулай ук аншлаглэр һәм жәмәгать һәм торақ биналарының номер билгелэре, юл билгелэре һәм күрсәткечлэр, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

61. Биналарның һәм корылмаларның милекчелэре, милек формасына карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-нәфис яктыртылуы һәм эшчәнлеген проектлар буенча тээмин итэргә тиеш.

62. Төп майданнарда, магистральлэрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельлэрендә яктырткычларның саны 3% тан артмаска тиеш, башка поселение территориялэрендә (район әһәмиятендәге урамнар, ишегалды территориялэре) - 5%, жир асты жәяүлелэр өчен - 10% көндөзгә һәм кичке режимнарда (кертелгән 10 яктырткычка кертелмәгән).

63. Сафтан чыккан газ-обряд лампалары бу максатлар өчен махсус билгелэнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиелэргә чыгарырга тиеш.

Әлегә төр лампаларны жирлек чүплеклэренә, чүп-чар эшкәртү заводларына чыгарырга ярамый.

64. Металл баганалар, кронштейннаp һәм тышкы яктырту жайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булырга һәм милекчеләр (хужалары, кулланучылар) тарафыннан каралырга кирәк булганда, эмма кимендә өч елга бер тапкыр, һәм төзек хәлдә сакланырга тиеш.

65. Тышкы яктырту бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны яктыртуларын карап тотуны һәм ремонтлауны тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргүгә муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яки оешма башкара.

Торак йортларны тапшыру бүлгечләренә тоташтырган йорт яны утларын карап тотуны һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.

66. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының элементә челтәре баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм жиһазлар элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

67. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының элементә челтәре баганасын алыштырганда күрсәтелгән конструкцияләр сүтелергә һәм челтәр хужалары тарафыннан өч тәүлек эчендә чыгарылган булырга тиеш.

Тышкы яктырту баганалары хужасы тарафыннан чыгарыла, калган территорияләрдә - мондый ихтыяж булган (демонтаж) мизгелдән тәүлек дәвамында.

68. Жәмәгать (тимер юл) транспортының элементә баганаларында һәм таянычларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм имин торышы һәм төзек тышкы кыяфәте өчен әлеге таянычның хужасы (хужасы) жавап тота.

69. Үткәргечләрнең, терәкләрнең, изоляторларның зыян күргән очракта тышкы яктырту жайланмаларын файдалану рөхсәт ителми.

Тышкы яктырту жайланмалары эшендә бозыклар яки терәге зыян китерү белән бәйле булган очракларда кичекмәстән сәбәбен ачыкларга кирәк.

70. Челтәрләргә үткәргечләрне һәм кабельләрне үз белдеге белән тоташтыру һәм тышкы яктырту жайланмалары белән тоташтыру рөхсәт ителми.

71. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар бурычлы:

- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп тору, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясау;

- билгеләнгән тәртип нигезендә яктыртуны кабызуны һәм өзүнә күзәтү;

- тышкы яктырту һәм рәсмиләштерү урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

- яктырту фонарьларын вакытында алмаштырырга.

Кече архитектура формаларының эчтәлегә

72. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

73. Кече архитектура формаларын тоту бирелгән жир участкалары чикләрендә, гомуми файдалану территорияләрендә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла - тәэмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижеләре буенча

элеге эш төрлөрөн үткэрүгә муниципаль контракт (килешү) төзөгән оешма белән контракт (килешү) нигезендә вәкаләтле орган тәэмин ителә.

74. Кече архитектура формалары хужалары бурычлы:

- кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тотарга;
- язгы чорда кече архитектура формаларын план нигезендә карап чыгарга, аларны иске буядан, күгәрәктән, юдырудан, буядан арындырырга, шулай ук ватылган элементларны алыштырырга кирәк;
- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кар һәм боздан якын килү юлларын чистарту;
- тигез өслекле комлыкларны төзекләндерү, комлыкларда елга бер тапкырдан да ким булмаган комны алыштыру;
- балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял майданчыклары жиһазларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтү;
- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көн саен чистартып торырга кирәк.

75. Рөхсәт ителми:

- кече архитектура формаларынан тиешенчә файдаланмаса (өлкәннәр өчен уен майданчыкларында ял итәргә, спорт майданчыкларында киём киптерү һәм башкалар.);
- теләсә нинди Мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларында бүлүргә һәм ябыштырырга;
- кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементларын жиһазларга һәм зыян китерергә;
- фонтаннарда коену.

Стационар булмаган объектларның эчтәлегә

76. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

77. Жир кишәрлеген арендау килешүе срогы чыккач стационар булмаган объект арендатор тарафыннан демонтажланырга тиеш, ә жир участогы бушап, беренчел халәتكә китерелгән.

78. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затлар бурычлы:

- аларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт, проект документациясе белән билгеләнгән тышкы төрдәгә һәм төсле карарның сакланышын исәпкә алып, башкарылырга тиеш;
- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыру, чүп савытларын көн давамында кирәк булса да, тәүлегенә бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә чистарту, елга бер тапкырдан да ким булмаган чүп савытларын буяу зарур.

79. Рөхсәт ителми:

- проектлар белән каралмаган корылмаларга янкорма, козырькалар, тирес һәм башка корылмалар төзү;
- стационар булмаган объектларга якын сәүдә-суыткыч жиһазларын куярга;
- стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә тара, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны склад максатларына куярга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларына кулланырга;
- жиһазлар, калдыклар белән стационар булмаган объектлар арасында янгынга каршы өзекләр урнаштыру.

Төзелеш эшләре житештерү урыннарын карап тоту

80. Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзеклэндерү эшләрә тәмамланганнан соң төзүчегә йөкләнә.

Төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылган булырга тиеш

81. Башлаганчы, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләрне житештерү чорында да эшләргә кирәк:

-төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләрә нигезендә типлаштырылган коймалар урнаштыру;

- төзелеш майданчыгын коймасының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгын койманың техник торышын, аның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, Мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартып тору;

- төзелеш майданчыгы территориясенә кергәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган төзелеш объектынның мәгълүмат щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

- төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итү;

-төзелеш майданчыгына керү юлларын, урамнарның машиналар йөри торган өлешенә пычрак һәм чүп чыгармый торган транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын җиһазландырырга);

- төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, зур габарит һәм төзелеш калдыклары җыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгыннан каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгы территориясеннән чистартылган һәм калдыклары булмаган карны махсус чыгаруны тәмин итәргә.

- эшләр житештерүдә гамәлдәге жир асты инженер коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел утыртмаларны һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.

82. Төзелеш материаллары, җиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш майданнары чикләрендә төзелеш оешмасы проекты нигезендә урнаштырыла.

83. Рөхсәт ителми:

-гражданнарның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тәмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр төзелеш, ремонт, йөк төяү-бушату һәм башка эшләрне оештыру һәм үткәрү;

-Башкарма комитетның тиешле рөхсәте (күрсәтмәләре) булмаган юллар һәм тротуарларны тарайту яисә ябу;

-чүпне яндыру һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерү.

Жирләү урыннарын тоту

84. Этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә бирелгән жирләү урыннарын карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

85. Жирлөү урыннарын санитар карап тотуну тээмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгелөү нәтижеләре буенча әлеге эш төрен үткәрүгә муниципаль контракт төзегән махсулаштырылган оешма башкара.

86. Жирлөү урыннарын карап тотуга таләпләр:

- зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләре территорияләрендә урналар чистартылырга тиеш;
- зират территориясендә калдыклар һәм чүп савытлары өчен контейнерлар чистартылырга тиеш. Калдыклар жыелган саен 3 көнгә кимендә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;
- аударылган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре табылган вакыттан алып тәүлек дәвамында сүтелергә тиеш;
- үлгәннәрнең каберләре яки каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, каберлекләр белән жиһазландырылырга тиеш.

87. Кышкы чорда күмү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган тигез кар катламы булу рөхсәт ителә;
- үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юллар һәм тротуарларны кар явуга ук эшкәртү башланырга тиеш;
- беренче чиратта кар чыгару, бозны төшерү һәм үзәк һәм керү юллары булган кар-бозны бетерү зарур;
- жирлөү урыннарының жәяүлеләр зоналарында бозлавыкка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм каберләргә боз, газоннар, куаклар кую рөхсәт ителми.

88. Жәйге чорда жирлөү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- үзәк юллар, подъезд юллары, тротуарлар, каберләр арасында узу һәм жирлөү урыннарында гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;
- яшел үсентеләрне санитар кисү, чүп үләннәре сугаруны бетерү буенча чаралар ел саен башкарылырга тиеш.

89. Жирләнгән урынны, кабер өсте корылмасын (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склеплар һәм б.) карау, чәчәк һәм декоратив куаклар утырту, карау ирле-хатынлы(А), туганнары, мәрхүмнең яки башка затның законлы вәкиле тарафыннан санитар таләпләрне мәжбүри үтәү белән башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау стоянкаларын карап тоту

90. Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау стоянкалары (алга таба - стоянка) гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә стоянкалар урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлеге хужасы (алга таба - хужасы) тарафыннан башкарыла.

91. Хужалары бурычлы:

- стоянкалар территориясенә бөтен периметры буенча койма куярга, ул механик йогынтысына һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;
- коймаларның техник торышын, аларның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартып тору;
- материаллар туплау, комплектланган транспортны, стоянкалар территорияләрендә һәм стоянкалар янындагы территорияләрдә төрле конструкцияләргә саклауга юл куймаска;

- гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүнә тәмин итүче стоянкалар территориясен тышкы яктырту белән жиһазландырырга;
- машина кую урыннары территорияләрендә автомобиль юу һәм ягулык-майлау материаллары агулы автомобильләргә кую тыела;
- санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләргә үтәп, стоянкалар территорияләрен карап тоту.
- даими рәвештә санитар эшкәртеп, чистартып тору, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (урналар) кую, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәмин итү;
- инвалидларның стоянкалар территориясенә тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәмин итәргә. Инвалидлар «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай махсус автотранспорт чараларын парковкалау өчен урыннардан файдалана.

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

92. Авыл жирлегә территориясен бәйрәмчә бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйле чаралар үткәргү чорында башкарыла. Бәйрәмчә бизәлешә дәүләт һәм муниципаль флаглар элү, лозунглар, гирлянд, панно элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясе урнаштыру үз эченә ала. Бәйрәм бизәлешә элементларын әзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чараларын төшереп калдырырга һәм аларның күренешен начарайтырга ярамай.

IV. Жирлек территорияләрен чистарту тәртібе, төзекләндерү эшләре исемлегә һәм аларны үтәү вакыт-вакыт аралыгында башкарыла

Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга гомуми таләпләр

93. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тоту башкарыла:
- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябргә кадәр;
  - 2) кышкы чорда - 15 октябрдән 14 апрельгә кадәр.
- Әлегә сроклар һава шартларына бәйле рәвештә Башкарма комитет тарафыннан төзәтмәләр кертеләргә мөмкин.
94. Авыл жирлегә территориясен жыештыру үткәргү юлы белән башкарыла:
- 1) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
  - 2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәм массакуләм чаралар (өмәләр).
95. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру, юу, су сибү, үлчәү һәм башка эшләргә башкару максатыннан башкарыла һәм үз эченә ала:
- ясалма өслеклә территорияләргә (коры һавада су сибү), тузан һәм урам-юл чөлтәре объектларының һәм яңгыр сулары канализациясә белән жиһазландырылган ясалма өслеклә башка территорияләргә пычрак булуына (юыну) басым ясау. Юл катламы, майданнар, тротуарлар һәм ясалма өслеклә башка территорияләргә юу барлык катламнарда башкарыла;
  - яңгыр сулары канализациясенә рәшәткәсен чистарту;
  - бөтен территориядән чүп жыю;
  - ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формалары, бакча һәм урам жиһазлары, урналар, спорт һәм балалар майданчыклары, коймалар, бордюрлар буяулар;

- гомуми файдаланудагы территорияләрдә (үләннәр 15 см дан артык биеклектә) даими рәвештә үләнне яндыру, аннан файдалану чикләнгән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру;

- яфраклардан тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны жыю һәм чыгару;

- бордюра янында чүп-чар өемен юганнан соң жыештыру.

96. Жыештыру гомуми файдалану территориясен кышкы чорда үз эченә ала:

- юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгак яки бозлавык туганда-жәяүлеләр зоналары комы, баскычлар сибеп, бозлавыкка каршы материал белән юл катламнарын эшкәртү;

- язгы чорда кар эрү һәм кар суларын оештыру.

97. Жирлек территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләренең технологиясе һәм режимнары һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чаралары һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

98. Кышкы чорда жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны чистарту үзенчәлекләре:

- интенсив кар яву чорында жәяүлеләр өчен тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелгә һәм чистартылырга тиеш;

- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар эшкәртелә, аннары тротуарлар.

Бозлавыкка каршы материаллар эшкәртү вакыты тайгак булу сәбәпле дүрт сәгатътән артмаска тиеш;

- пычраткыч калдыклар һәм химик реагентлар, газон яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарга сыешырга, яшел үсентеләр сакланганда һәм тал суларның туктатылуын тәмин иткәндә рөхсәт ителә.

99. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүпләргә;

- гамәлдәге законнар нигезендә жирләү урыннарыннан читтә гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль чоку корылмаларын (истәлекле Корылмалар, коймалар) урнаштыру;

- шул максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән жәмәгать транспортының муниципаль маршрутларының соңгы пунктларында, салонны юу, чистарту һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү;

- биналар һәм корылмалар, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын жимерергә һәм зыян китерергә, шулай ук аларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм урнаштырырга;

- мәгълүмат-басма продукцияне элөп куярга, граффитины жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стеналарда, баганаларда, коймаларда (коймаларда) һәм бу максатлар өчен каралмаган башка объектларда урнаштырырга;

- бирелгән жир кишәрлекләренең чикләреннән һәм (яки) киртәләреннән читтә хәрәкәт итү милкен складларга һәм сакларга;

- тараны, сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштыру һәм урнаштыру;

- тиешле булмаган урыннарда кар өю;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән юл һәм тротуарларны үз белдекләп туктатырга.

100. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш.

20 тәүлек эчендә рөхсәтсез калдыклар ташлау, калдыкларны бетерү һәм санкцияләнмәгән чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештыру өчен жаваплы оешмалар тарафыннан (яки әлеге төр хезмәт килешүдә каралган очракта калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсулаштырылган оешма тарафыннан) 20 тәүлек эчендә рөхсәт ителмәгән урында калдыклар урнаштырылмаган зат билгеләнсә.

101. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) барлыкка килгән чүплекләргә бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

102. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыештыру машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кармаларын) даими чистарту, жәмәгать транспортын, пычрак, чүп-чар, кар һәм боздан ясалма юл корылмаларын көтү тукталышларын үз эченә ала.

103. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузганлыкны бетерүне, сынауны һәм башка урыннарны үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чардан, кар һәм боздан, пычрак, юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларны коры ком сибүне күздә тоту.

104. Юл буенда урнашкан чүпләргә чистарту көненә бер тапкырдан да ким түгел, тукталыш мәйданчыкларында көнгә ике тапкыр башкарыла.

105. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары исе китмәскә, буялган һәм онытылган булырга тиеш, санкцияләнмәгән Мәгълүмати-басма продукциядән, граффити чистартылган. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

106. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыру буенча таләпләр:

- машиналар йөрү өлеше төрле пычрату һәм промывтан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линияләре белән билгеләнгән күчеш, резерв полосалары ком һәм вак чүп-чарлардан даими чистартылырга тиеш;

- ике метрлы лоток зоналары Комлы нанос һәм пычраклык булырга тиеш түгел. Ком ешлыклары һәм төрле вак чүп-чар белән пычрануга рөхсәт ителә, алар махсус машиналарның эш циклы арасында барлыкка килергә мөмкин;

- юл кырыйлары зур габарит калдыкларыннан һәм башка чүп-чарлардан чистартылырга тиеш;

107. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

- кышкы чорда юлларны жыештыру үз эченә ала:

юл йөрү өлешен кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, себерү, кар көртләре һәм кар чыгару;

108. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, юллар һәм юл йөрешенә машиналар йөри торган өлешен кар, квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартып, 8.00 сәгатәтән соң, шулай ук юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда күрсәтергә яки күчерергә;

- тротуарларда бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлористый кальций, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә куллану;
- билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгару һәм складлау;
- формалаштырырга кар воды;
- юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәжәдә һәм тимер юл аркылы чыгу урыннары янында өчпочмак күз күреме зонасында;
- жәмәгать транспортын көтү тукталышыннан 20 метрга якын;
- транспорт коймалары яки югары бордюр белән жиһазландырылган юл участокларында;
- тротуарларда;
- якын-тирә территорияләргә керү юлында;
- автомобильнең тәгәрмәчләре белән грунт һәм грунт чыгару;
- грунт, чүп-чарны, юеш төзелеш материалларын, жиңел тараны ташый, агачларны брезент белән капلامыйча яки юлларны пычратуны юкка чыгара торган башка материал белән каплый, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эретмәләрне (шул исәптән цемент-комлы эремәне, известь, бетон катнашмаларын) транспортлый.

Халык күпләп ял итә торган урыннарны жыештыру, санитар тоту һәм төзекләндерү

109. Ял итү һәм кешеләр күпләп була торган урыннарга түбәндәгеләр керә:

- бистә урманнарында, пляжларда оештырылган майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары;
- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, сәхнә майданчыклары һәм башкалар.;
- сәүдә объектлары территорияләре (ваклап сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган ваклап сату чөлтәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;
- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

110.Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләргә жыештыру:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларында, скверларда, шул бульварларда, Яр Чаллыда һәм башка ял итү зоналарында юлларны чистартканда, яшел үсентеләрнең сакланышы һәм тал суларның туктатылуы шартларында, алдан ук шушы максатлар өчен билгеләнгән урыннарга вакытлыча кар туплау рөхсәт ителә.

111. Ваклап сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

- ваклап сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, каты өслекле һәм яңгыр һәм Таллы сулар өчен уклоналарга, шулай ук суүткәргеч һәм канализация булырга тиеш;
- базар территориясен төп жыештыру аны ябканнан соң башкарыла. Көндөз каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүп жыючыларны чистарталар;
- елның жәйге чорында базар территориясендә мәжбүри рәвештә атна саен дымлы жыештыру башкарыла;

- базар территориясе 40 кв. м майданда бер урна исәбеннән савыт белән жиһазландырыла, шул ук вакытта алар арасында прилавка линиясе буйлап ераклык 10 метрдан артмаска тиеш;

112. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмалар, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннары эшчәнлегенә каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төзмичә генә рөхсәт ителми.

113. Жыештыру һәм санитар эчтәлегенә объектларын сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы:

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча жыештыру тәүлегенә ике тапкырдан да ким түгел (иртән һәм кич). Көндөз калдыклар белән тутырылган чүплекләр һәм чүп жыючылар чистартыла;

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында икедән дә ким булмаган чүп билгеләнә;

- калдыкларны чыгару тәмин ителә.

114. Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган ваклап сату чөптәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру аларны елның жылы вакытында алдан су сибеп бетергәннән соң башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көндөз көнкүреш калдыкларын чыгару тәмин ителә.

115. Халык күпләп ял итә торган урыннарны төзекләндерү:

- кешеләрнең күпләп ял итү һәм яшәү урыннары территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә каты өслекләрдән (плитка егәрлегенә яки асфальт рәвешендә), өслекләргә соприжения элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен урналар һәм кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, жирлек мәгълүмат йөртүчеләре, яшелләндерү участкаларын саклау элементлары (металл коймалар, махсус каплаулар һәм тмпалар рәвешендә) үз эченә ала.);

- кешеләр күпләп ял итә торган һәм ял итә торган барлык территорияләр, пляжлардан тыш, каты өслеккә яки утыртылган үлән яки яшел үсентеләр булган үсемлек грунтлары булырга тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участкаларын чөчәк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркем утыртмалары, вертикаль, күптүрүслү, яшелләндерүнең мобиль формалары рәвешендә проектларга кирәк;

- кешеләр күпләп ял итү һәм ял итү урыннары бәдрәфләрне урнаштыру һәм карап тотуга таләпләрне үтәү белән жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән тәмин ителергә тиеш;

- пычранган саен фонтан, буалар, елга ярлары, ял итү урыннары территорияләрендә яки кешеләр күпләп жыела торган урыннарда чистартылырга тиеш;

- массакүләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чараны үткөрү урынын жыештыруны һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызуны тәмин итәргә тиеш. Чараны үткөрү урынын жыештыру һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызу тәртибе чараны үткөрүгә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

116. Халык күпләп ял итә торган урыннар территорияләрендә рөхсәт ителми:

- моның өчен билгеләнмәгән урыннарда савытларны һәм сәүдә жиһазларын сакларга, складларга;

- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

- автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык-майлау сыеклыкларын агызырга;

- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештырырга, билгелэнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштырырга;
- зарарларга газоннар, табигый һәм ясалма яшелләндрү объектлары;
- повреждать кече архитектура формалары һәм перемещать аларны билгелэнгән урыннар белән;
- сыек продукт калдыкларын, сатуратор җайланмаларыннан суны, квас һәм сыра цистерналарын тротуарларга, газоннарга һәм җирлек юлларына агызырга;
- автотранспорт чараларының түләүле парковкаларын законсыз оештырырга;
- стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштыру;
- тротуарларның асфальт-бетон өслеген, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләргә төзекләндрүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга;
- территориясендә сәүдә-суыткыч җиһазларын урнаштыру;
- халыктан каты көнкүреш калдыкларын җыю өчен билгелэнгән контейнерларга (бункерларга) каты көнкүреш калдыкларын идарәче оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын җыю килешүе булмаса контейнерлар (бункерларга) куярга;
- тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар, Корылмалар һәм башка җайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны рөхсәтсез каплау;
- сәүдә объектлардан читтә товар китерү;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка җайланмалар кулланарга кирәк.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен җыештыру, карап тоту һәм төзекләндрү

117. Йорт яны территориясен җыештыру:

- җыештыру түбәндәге тәртиптә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, җәяүлеләр юлларын (бозлавык һәм тайгак булган очракта - ком сибү), э аннары ишегалды территорияләрен җыештыру;
- җыештыру, кар чистартудан тыш, кар яву вакытында башкарыла торган эшләр 8.00 сәгатькә кадәр бара.

Механикалаштырылган җыештыруны машина тизлегендә 4 км/сәг. кадәр көндөзгә вакытта үткәргә рөхсәт ителә.

118. Жәйге җыештыру:

- йорт яны территорияләрен жәйге җыештыру: сындыру, юу яки кул белән су сибү - күбесенчә иртә, иртәнге, соңрак, кичке, сәгатьләрдә үтәлергә тиеш;
- тротуарларны бары тик ачык тротуарларда гына, туры сызыклы юл белән каплай торган һәм биналардан урамның йөрү өлешенә юнәткән юлларга кирәк;
- көннең эссе вакытында тротуарларны су сибү зарурлык буенча башкарылырга тиеш, әмма тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаска тиеш.

119. Кышкы җыештыру:

- түбәләрдә жыелган кар җиргә вакытында капланарга һәм суктыру полосасына Күчәргә, э киң тротуарларда теземнәргә формалашырга тиеш;
- җыештырылган кар тротуарлардан машиналар йөрү өлешенә, э ишегалларында - складлау урыннарына күчәргә тиеш;
- квартал эчендәге йөрү юллары белән күчерелгән карны бер үк вакытта бортлы таш белән бер үк вакытта урнашкан өемгә һәм киезләргә салырга яки, кагыйдә буларак, роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл кырыенда урнаштырырга кирәк;

- 6 метрдан артык кичлөктөгө тротуарларда, урамнарның машиналар йөри торган өлөшөннөн газоннар белән аерып алынган, карны тротуар уртасына алга таба ерып чыгару өчен чыгарырга рөхсәт ителә;
- кар теземнәргә һәм өемнәргә кар салу эшләре кар яву вакытыннан соң алты сәгатътән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатътән дә соңга калмыйча, тротуарларда төгәлләнергә тиеш;
- ишегалларында, квартал эчендәге юлларда, газоннарда һәм жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның йөрүенә комачауламый торган ирекле территорияләрдә, яшел утыртмаларны һәм Таллы суларны саклап калуны тәэмин иткәндә пычрак ком-тоз катнашмалары белән пычратылмаган кар ташлау рөхсәт ителә;
- тротуарларны һәм квартал эчендәге юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча, кыргычлар астына жылырга тиеш. Камилләшмәгән очракта, карны алга таба тыгызлау өчен кар катламы калдырып, хәрәкәт астына жыярга кирәк;
- тайгак булса, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү норма буенча 0,2-0,3 кг/м тәшкил итәргә тиеш;
- боз кисәген эшкәрткәннән соң йомшартылган яки каймак күчерелергә тиеш, алар ачык грунтка, агачлар яки газоннарда эләкми.

120. Яз житү белән тормышка ашырыла:

- кар суларын нормаль бүлөп бирү өчен кирәк булган урыннарда су агызуны тәэмин итү өчен канавок юдырту һәм чистарту;
- люкларга һәм яңгыр челтәренен кабул итү коеларына системалы рәвештә кар суы янды;
- кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен кардан һәм боздан чистарту.

121. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба-йорт яны территориясен) карап тотуны үз эченә ала:
- даими жыештыру;
- люкларны ремонтлау һәм чистарту, кара һәм яңгыр сулары коеларын, дренажларны, лоткларны, кулдан ычкындыру торбаларын рәшәткәләү;
- инженерлык челтәрләренен күзәтү коеларына, яңгыр су белән тәэмин итү чыганакларына (гидрантларга, сулыкларга һәм тд.) тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәэмин итү.);
- каты көнкүреш һәм зур габарит калдыклары жыю һәм чыгару;
- гамәлдәге яшел үсентеләрне яшелләндерү һәм тәрбияләү;
- кече архитектура формаларының эчтәлегә, агымдагы һәм капитал ремонтны.

122. Калдыкларның барлык төрләре контейнерлар һәм бункерларга жылырга тиеш, алар су үткәрми торган катламлы контейнер майданчыкларына, каты көнкүреш калдыкларын жыю нормаларына туры китереп, тиешле күләмдә жылырга тиеш.

123. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр бурычлы:

- йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;
- йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус контейнерларга һәм махсус майданчыкларга гына каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны урнаштыру.

124. Идарәче оешмалар тәэмин итәргә тиеш:

- каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру, ә анализланмаган биналарда-моннан тыш, сыек көнкүреш калдыклары өчен жыентыклар да урнаштыру;
- расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм зур габарит калдыклары чыгару;
- контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыклары, аларга керү урыннары чиста һәм төзек хәлдә тоту;

- подъездларга керү юлларын чүп-чардан арындыру, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;
- участокларны ком - тозлы һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкәртү;
- яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;
- урнаштыруны төзәтү торышы тышкы яктырту чараларын һәм аларны кертү 125. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:
- яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрән һәм чүп-чарны яндыру;
- хужалык майданыннан тыш киём-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элөп куярга;
- контейнерлардан майданчыкларга керү юлларын бушатырга;
- урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлөшенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) куярга;
- билгеләнгән тәртипне бозуда йорт яны территорияләренә коймаларын үз белдеге белән урнаштыру;
- үз белдек белән ишегалды корылмаларын төзөргә;
- йорт яны территориясен металл ломы, көнкүрөш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән тәңгәлләштерү, тараны складларга һәм сакларга;
- автотранспорт чараларын түлөүле стоянка оештыру;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендәге юлларны рөхсәтсөз каплау;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә моxиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;
- сүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре, палаткалар, киосklar, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләренә, көнкүрөш техникасын, аяк киөмен вак-төяк ремонтлау предприятиеләре, шулай ук кунаклардан тыш, автостоянка урнаштыру;
- йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юллары буенча транспортның транзит хәрәкәтен тормышка ашырырга;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрөргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчөн башка жайланмалар кулланьрга кирәк.

125. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

- яфракларны, калдыкларның теләсә нинди төрләрән һәм чүп-чарны яндыру;
- хужалык майданыннан тыш киём-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элөп куярга;
- контейнерлардан майданчыкларга керү юлларын бушатырга;
- урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлөшенә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) куярга;
- билгеләнгән тәртипне бозуда йорт яны территорияләренә коймаларын үз белдеге белән урнаштыру;
- үз белдек белән ишегалды корылмаларын төзөргә;
- йорт яны территориясен металл ломы, көнкүрөш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән тәңгәлләштерү, тараны складларга һәм сакларга;

- юынтык суларын түгергә, калдыклар һәм чүп-чар ташларга;
- автотранспорт чараларын түләүле стоянка оештыру;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендәге юлларны рөхсәтсез каплау;
- машиналар юу, ягулык һәм май агызу, таыш сигналлары, тормоз һәм дигательләрне көйләү;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;
- сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре, палаткалар, киосклар, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләрне, көнкүреш техникасын, аяк киemen вак-төяк ремонтлау предприятиеләре, шулай ук кунаклардан тыш, автостоянка урнаштыру;
- йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юллары буенча транспортның транзит хәрәкәтен тормышка ашырырга;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга кирәк.

126. Идарә итүче оешмалар булдырырга тиешләр:

- яшел үсентеләрнең скалануын;
- жәйге вакытта һәм коры һава торышы булганда газоннар, чәчәклекләр, агачлар һәм куакларны су белән сибүне;
- төзелеш материаллары, ком, чүп, кар, боз кисәкләрен һәм башкаларны складлауны булдырмыйча газоннарарның саклануын һәм төзеклеген;
- яңа агачларны һәм куакларны утыртуны, агротехник шартларны үтәп, билгеләнгән тәртип белән ризалаштырылган проектлар буенча гына юл челтәрләрен үзгәртүне һәм жайланманы урнаштырып яңа планлаштыру үткәрүне.

127. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

- кагыйдә буларак, һәр йорт хужалыгы территориясендә булырга тиеш:
- кер киптерү, киём, келәм һәм хужалык предметларын чистарту өчен хужалык мәйданчыгы;
- өлкәннәр ял итү өчен урын;
- балаларның жәйге һәм кышкы яллары өчен яшелләндерү һәм кирәк булган кече архитектур формалары булган балалар һәм спорт мәйданчыклары.

128. Әгәр территориянең күләме мөмкинлек бирә икән, участок чикләрендә этләрне йөртү өчен мәйданчык урнаштырылырга мөмкин.

129. Йортлар подъездлары каршындагы мәйданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслекле булырга тиеш. Каты өслек урнаштырганда кар һәм яңгыр суларын буш тору мөмкинлегенә каралырга тиеш.

130. Торак йортларга урнаштырылган жәмәгать билгеләнешендәге биналар йортның торак өлешенән изоляцияләнгән керү юллары булырга тиеш, шул ук вакытта персонал автотранспортының туктавы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

131. Жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен материаллар, продукция бирү рөхсәт ителми, анда тәрәзәләр һәм фатирларга керү юллары урнашкан торак йорт ишегалды

ягыннан. Йөкне йөкләргә кирәк үтәргә белән торак йорт торларыннан, түгел, тәрәзә, бер жир асты тоннельләре яки ябык дебаркадерлар, юллар ягыннан.

132. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрне тоткарлыксыз йөртүне, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканы тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

133. Торак йортлар хужалары көн саен жир кишәрлеген (шул исәптән кардан да) жыештыралар.

134. Рөхсәт ителми:

- карны этеп чыгарырга, чүп-чарны ташларга, йорт тирәсенә сыек көнкүреш калдыклары агызырга;
- юлларның йөрү өлешенә кар һәм ишегалды территориясеннән чистартылган боз чыгарырга яки хәрәкәт итәргә;
- йорт биләмәләрендә теләсә нинди калдыклар һәм чүп-чар яндыру;
- үз белдеге белән йорт яны территориясен коймаларны үз белдеге белән урнаштыру;
- якин-тирә территорияне металл лома, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән әйләндереп алырга;
- тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән үз белдекләп юлларны туктатырга;

- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

135. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу проект документларында гамәлдәге закон таләпләре нигезендә эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озак вакыт яки даими файдалану территориясен төзекләндерүнең стационар элементлары аларны яңартуны кулдан күчерү мөмкинлеген төшереп калдыру өчен беркетеләргә тиеш.

136. Төзекләндерү элементларын, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

Яшелләндерү

137. Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора. Төзекләндерү эшләрен башкарганда булган яшел үсентеләрне мөмкин кадәр саклап калырга кирәк.

138. Жирлек территориясендә яшелләндерүнең ике төре кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм үсемлекләрнең мобиль - махсус күчмә савытларга утырту (контейнерлар, вазоннар һәм тдп.).

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-Ландшафт объектларын (газоннар, бакчалары, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар белән мәйданчыклар һәм тдп.) төзү өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә (түбә яшелләндерү), биналарның һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланалар.

139. Яшелләндерү объектларын карап тоту - яшел үсентеләрне һәм яшелләндерелгән территорияләрне төзекләндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләрне бетерү һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыештыру.

140. Яшел үсентеләр хужалары бурычлы:

- яшел үсентеләрнең сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итәргә;
- елның жәй айларында коры һава шартларында газоннар, чәчәк түтәлләре, агачлар һәм куаклар су сибүне тәмин итәргә кирәк;
- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәргә;
- су булган очракта, яшелләндерү объектларында аларны чисталыкта тотарга һәм аларны 10 елга бер тапкырдан да ким булмаган капитал чистартырга кирәк;

141. Яшелләндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

- аларның эшчәнлеген һәм хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, төзелешләрне урнаштыру;
- агач һәм куак утырту, газоннарны һәм чәчәклекләренә юк итү;
- агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамаки, таган, турниклар, кер юу өчен бау, агачларга реклама һәм мәгълүмати щитларны һәм табличкаларны, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән чыдам конструкцияләрне, объектларга хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтүчеләр, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чараларын, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, ут кабарткычлардан арындыру;
- ел фасылына карамастан, стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын урнаштыру;
- төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар;
- бакчаларга казу;
- йорт хайваннарын газоннарында һәм чәчәк кишетләрендә урамда йөртү;
- яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткәрү жайланмаларына алыштырырга;
- чүп-чарны газоннарда да ташларга;
- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланарга кирәк;
- сок, сумала чыгару өчен агачларны кисәргә, аларга башка механик жәрәхәтләр китерергә;
- яшелләндерү территорияләрендә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;
- агачларның тамырларын кәүсәсеннән 1,5 метрдан да якин араларда ачарга һәм агачларның муенткаларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

Коймалар

142. Киртәләрне урнаштыру-төзекләндерүнең өстәмә элементы.

143. Коймалар төрлечә:

- билгеләү (декоратив, саклагыч, аларның ярашуы);
- югарылыкта (Түбән-1,0 м, урта-1,1-1,7 м, югары-1,8-3,0 м);
- материалның төре (металл, тимер-бетон һәм башкалар.);
- дәрәжә проницаемости өчен карау (прозрачные, чукраклар);
- стационар дәрәжәсе (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка коймалар.

Киртәләрне проектлау аларның урнашу урынына һәм гамәлдәге дәүләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына бәйле рәвештә башкарыла.

144. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен койма белән әйләндереп алуны әлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарырга кирәк.

Өслекләрне каплау

145. Өслекләрнең өслеген каплау жирлек территориясендә Куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт шартлары белән тәэмин итә, шулай ук жирлек төзелешенең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатлары өчен түбәндәге капламалар билгеләнгән:

- каты (капиталь) капламалар-монолит яки жыелма капламнар, шул исәптән асфальтобетоннан, цементобетоннан, табигий ташлардан;
- табигий яки ясалма сыпучык материалларыннан (шул исәптән ком, вак таш, гранит биеклекләр, керамзит, резин куян куян) башкарыла торган йомшак (юылмаган) капламнар-табигий халәттә, тыгызланган яки ныгытылган вяжущий материаллары белән ныгытылган коры катнашмаларда (шул исәптән ком, вак таш, гранит высевкалар, керамзит, резин куян куян);
- газон капламнары - үлән капламын эзерләү һәм утырту буенча махсус технологияләр буенча башкарыла торган катлам;
- капламнарны (рәшәткәле плитка яки газон рәшәтмәсе, газонга күмелгән яки йомшак катлам) берләштерүче катнаш капламалар.

146. Каплау төрләрен сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк:

- каты-мөмкин булган чик йөкләнешне, характерны һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытында гамәлдә булган янгынга каршы таләпләрне исәпкә алып;
- Йомшак кешеләр-аерым территорияләрне төзекләндергәндә аларның үзенчәлекле үзенчәлекләрен исәпкә алып (шул исәптән балалар, спорт майданчыклары, этләренә йөртү өчен майданчыклар, жәяү йөрү юллары));
- экологик яктан аеруча газон һәм катнаш кешеләр буларак.

Каты төрләрен каплау ия булырга тиеш шероховатую өслеге белән коэффициент сцепления бу коры торышы кимендә 0,6, бу мокром-кимендә 0,4.

Өслекләрнең бәйләнеше

147. Өслек элементларына , гадәттә, борт ташлардан, пандуслар, баскычлар, баскычларның төрле төрләренә кагыла.

Борт ташлары

148. Юл борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү часте кисешкән урында, юл өслеге ремонтланган очракта да, ул сакланырга тиеш.

Транспортны газон белән каплату урыннарында газон белән каплауны булдырмау өчен югары бортлы таш куллану зарур.

Газон белән жәяүлеләр коммуникацияләрен каплауга бәйле рәвештә, газон

дәрәжәсеннән кимендә 50 мм артучы бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газонны саклый һәм аның хезмәт итү вакытын арттырып, пычракка һәм үсемлек Чүп-чарына элэгүне булдырмый кала.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле типтагы каплау өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, валуны, керамик борт һәм тдп.) кулланырга мөмкин.

Баскычлар, пандуслар

149. Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка объектлар урнашкан урыннарда жәяүлеләр коммуникацияләрендә, инвалидлар һәм картлар йортларында баскычлар һәм баскычлар, баскычлар, баскычлар 50 промиллдан артык йөргәндә, аларны пандус белән озатып йөргәндә, һичшиксез, күз алдында тотарга кирәк.

Бордюр пандусының авшлыгы 1: 12 кабул ителә.

Спуск һәм күтәрелеш вакытында баскычларның беренче баскычларын ачык контраст буяулар белән аерып чыгарырга кирәк.

Тышкы баскычларның барлык баскычлары Бер марш чикләрендә баскычларның киңлеге һәм биекlege буенча бертөрле билгеләнә.

Гражданнар өчен пандус конструкцияләр булмаса, 75 мм биеклектәге Киртәле бортикны һәм поручняны күз алдында тотарга кирәк.

Горизонталь юл участоклары пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Ике як буенча да баскычлар яки пандуслар 800-920 мм биеклектә түгәрәк яки турыпочмаклы чәчкеч, кул белән каплату өчен уңайлы һәм дивартан торган 40 мм биеклектә поручня карала.

Мәйданчык

150. Жирлек территориясендә түбәндәге мәйданчыклар бар: балалар уеннары, өлкәннәр өчен ял итү, спорт белән шөгыйльләнү, чүп жыючылар урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль стоянкалары.

Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләре һәм аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары чикләрендә мәйданчыкларны урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән тәэмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

151. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар яки яшь мәнфәгәтләрәнә кагылышлы комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: йомшак өслек төрләре, газонлы мәйданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм ижтимагый биналар тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ераклык 10 метрдан да ким булмаска тиеш, кече һәм урта мәктәп яшендәге - 20 метрдан да ким булмаска тиеш, комплекслы уен мәйданчыклары - 40 метрдан да ким түгел, спорт-уен комплекслары - 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларынан 20 метрдан да ким булмаска тиеш.

152. Балалар майданчыклары булырга тиеш:

- жэй көне ком салынып, өслеккә планировкага ия булырга;
- майданчыкта буяулар, коймалар һәм корылмалар буяу-елга бер тапкырдан да ким түгел, э ремонт кирәк булганда гына башкарылырга тиеш;
- транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылу майданчыкларынан, кунак тукталышларынан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру майданчыкларынан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участокларынан изоляцияләнергә тиеш.

Якын-тирә территорияләре реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә төзелеш материалларын алып бару һәм урнаштыру рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 метрдан ким биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

153. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларда куркынычсызлыкны тәэмин итү өчен җаваплылык аларны карап тотуны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

154. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре өчен дә физкультура һәм спорт белән шөгыйльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегә үз эченә ала: йомшак яки газон өслеге (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләнделә һәм койма белән әйләндереп алына.

Яшелләнделерү майданчыгы периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләнделерү кулланырга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5-3 м тәшкит итә, бер-берсенә карата майданчыклар тоташкан урында-1,2 м дан да ким түгел.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреация составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары завод эшләп чыгару, шулай ук махсус эшкәртелгән өслекле бүрәнәдән һәм брусълардан эшләнгән булырга мөмкин (ярыклар, сколлар һәм тдп.булмау).

Урнаштыру вакытында сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

Ял майданчыклары

155. Торак төзелеше территориясендә өлкән халыкның тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортларның тәрәзәләреннән акрын ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ераклык 10 метрдан да ким булмаска тиеш, шук өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегә гадәттә үз эченә ала: каты өслек төрләре, газонлы майданчык өслеген тоташтыру элементлары, яшелләнделерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмиядә берәр), яктырту жиһазлары.

Мәйданчыкны каплау плиточного мощения рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял итү мәйданчыклары һәм балалар мәйданчыклары белән бергә балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырылуға юл куярга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә үләндрә ял итү өчен мәйданчыклар оештырылырга мөмкин.

Этләр өчен мәйданчыклар

156. Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне урамда йөртү мәйданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегә төрле өслек төрләре, коймалар, эскәмияләр, урналар, эскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмати жиһазлар үз эченә ала. Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар микрорайоннан һәм торак районның гомуми файдалану территорияләрендә, Яшел утыртмалардан буш урыннар, метрополитен линияләренә техник зоналарында һәм гомумпоселение магистральләрендә, беренче һәм икенче поясларны су белән тәэмин итү чыганакларының санитар зонасынан читтә 110 кВт көчәнәшле электр тапшыру линияләре астында урнашырга тиеш.

Торак билгеләнәшәндәге территорияләрдә урнашкан этләрне йөртү өчен мәйданчыклар күләме 400-600 кв. м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә - 800 кв.м. га кадәр, килеп туган төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, мәйданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин.

Мәйдан чигеннән торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ераклык 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Мәйданчык коймасы, кагыйдә буларак, 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән башкарыла.

Мәйданчык территориясендә мәйданчыкны файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмати стенд урнаштырылган булырга тиеш.

157. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының эскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм утильләштерүне башкаралар.

Йорт хужалары хайваннарының башка хайваннарға һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юндәгеләр өчен санитар нормалар нигезендә тынычлыкны тәэмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар мәйданчыклары

158. Авыл жирлегә территориясендә түбәндәге төр автостоянкалар урнашкан: автомобильләренә кыска вакытлы һәм озаклап саклау.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакыт эчендә Саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегә түбәндәгеләрдән гыйбарәт: каты өслек төрләре, өслекләренә сопряжения элементлары, коймалар, чүп-чар өчен урналар яки кече контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау участогы аша транзит жәяүлеләр юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау участогы калган территориядән 3 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасыннан изоляцияләнергә мөмкин.

Кече архитектура формалары

159. Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документлары, шулай ук төзекләндерү яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Авыл жирлегенең үзәк үзәге, бистәдәге күп функцияле үзәкләр һәм кече архитектура формалары зоналары өчен шәхси проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

160. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып тора:

- архитектура һәм ландшафт тирәлеге характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;
- материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфатлары, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында аларны саклап калу;
- конструкциянең ныклыгы, ышанычлылыгы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

161. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан ухоженными булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, билгеләнгән досоклардан һәм режимлы табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла һәм аннан тулысынча файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм мәгълүматны полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен монтажлау (демонтаж) өч тәүлек эчендә торгызырга тиеш. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундаменталь блогы булганда, фундаменталь блок белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын кысрыклаганда корылмаларга һәм корылмаларга зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклыгын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төр булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;

- оя булдырылды;
- режимлы табличка;
- модульле төзелеш;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
- махсулаштырылган төзелеш.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, әзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм куллану таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле Турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш;

Ике һәм аннан да күбрәк тел куллану очрагында текстлар эчтәлеге һәм техник бизәлеше буенча охшаш булырга тиеш, дәрәс һәм аңлаешлы итеп эшләнгән.

Гражданнар белдерүләре, мәдәни һәм спорт чаралары афишасы урнаштыру

162. Белдерүләренә, мәдәни һәм спорт чаралары афишасын урнаштыру бары тик махсус тумбаларда, гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жанлы жәяүлеләр зоналарында билгеләнгән щитларда һәм стендларда гына рөхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда әлмә такталар рәвешендә урнаштырыла ала.

VI. Коммуникацияләренә төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен үткәрүгә төп таләпләр

163. Грунтны аеру яки юл катламнарын ачу (жир асты коммуникацияләрен сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтка кадау, электр тапшыру линияләрен, элемент баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләр һәм башка эшләр) белән бәйлә эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (жир эшләрен житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

164. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткәрү тәртибе, жир эшләрен башкаруга ордер ясау һәм алу Муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

165. Кирәк булса, яшел утыртмаларны сүтәргә яки күчереп утыртырга тиешле тәртиптә Башкарма комитет карарын рәсмиләштерергә һәм яшел утыртмаларны сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк.

166. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган тарафыннан юлның ике ягында заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр, эшләр сроклары, карап чыгу мөмкин булган маршрутлар турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштыру белән мәжбүри рәвештә бирелгән рөхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвеше һәм

эчтәлеге рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

167. Яраклылык вакыты чыккан ордлар буенча коммуникацияләргә төзегәндә, төзекләндергәндә жир эшләрен башкару үз белдегә белән таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

168. Торак мохитне, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәгә кешеләр һәм инвалидлар өчен торак пунктларның мохитеннән файдалану мөмкинлеген, әлеге объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәт итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәгә затлар һәм инвалидлар йөри торган техник чаралар һәм жиһазлар проектлау, төзү, урнаштыру заказчы тарафыннан расланган проект документациясә нигезендә яңа төзелеш вакытында тормышка ашырырга тәкъдим ителә.

VIII. Эчтәлек йорт хайваннары һәм кошлар

169. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннарына һәм кошларына китерелгән зыян өчен жаваплылык аларның хужалары гамәлдәгә Россия Федерациясә законнарында билгеләнгән тәртиптә жаваплы.

170. Йорт хайваннары хужалары үз питомецларының эскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм утильләштерүне башкаралар.

171. Авыл жирлегендә яшәүче авыл хужалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәжә, дуңгызлар һәм башка) һәм кошларны тоту рөхсәт ителә территорияләрендә шәхси торак йорт яны участкалары белән.

172. Барлык продуктив хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар), гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен янадан теркәү юлы белән, биржалау һәм теркәргә тиеш.

173. Йорт хайваннарын жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында хужасы күзәтүе астында яки Аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рөхсәт ителә.

174. Йорт хайваннарын 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр урамда йөртү рөхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәэмин итү өчен хужалар чаралар күрергә тиеш.

175. Этләргә урамда йөртү, өч айга кадәргә көчәкләргә һәм кечкенә этләргә йөртү очрактарыннан тыш, сәбәп (эти тотып торучы бүтән жайланма), муенлык һәм борынчык кулланып башкарылырга тиеш, әгәр алар махсус сумкага (контейнерга) яки аларны урамда йөртүгә зат кулында. «Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында» 2014 елның 7 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт муейнигында аның идентификация номеры күрсәтелергә тиеш. Этләргә сәбәпсез урамда йөртү торак пунктлар чикләреннән тыш, шулай ук мондый урамда йөргә рөхсәт итүгә билгеләр куелган урыннарда рөхсәт ителә.

176. Хужалары йорт хайваннарының һәм ишегалларының кошларының,

тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар майданчыклары, скверларның, майданнарның, шулай ук торак йортларның подъездларының пычрануына юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөргәндә, хужасы үз вакытында майданчыкларда чүп контейнерларына ташларга тиешле йорт хайваннарының табигый су бүлгеләрен тулысынча жыюны тәмин итә торган кирәк-яраклар булдырырга тиеш.

177. Этне махсус урыннарда гына бәйдән ычкындырырга була. Махсус билгеләнгән майданчыклар булмаганда, буш урыннарда, чабылган болынарда һәм жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган башка урыннарда урамда йөртү рөхсәт ителә.

178. Этләрне өйрәтү бары тик яхшы итеп әйләндереп алынган майданнарда яки жирлек территориясендә генә алып барыла ала.

179. Йорт хайваннарын юлның уң ягыннан бары тик тәүлекнең якты вакытында гына йөртүгә кирәк. Йорт хайваннарын грунт юллары һәм сукмаклар буенча йөртү мөмкинлеге булганда асфальт түшәлгән юл буенча йөртү тыела.

180. Урамнарда йорт терлекләрен калдырганда, хужалары яшел үсентеләрне бозудан һәм терлек эзерләүгә киткән чыгымнарны каплай.

181. Йорт кәжәләре йорт яны территориясенә эчендә генә яки көтүлекләренә хужалары күзәтүе астында гына асрырга тиеш.

182. Рөхсәт ителми:

- малларны балалар һәм спорт майданчыкларында, пляжларда, мәгариф һәм медицина оешмалары территорияләрендә урамда йөртү;
- гражданның күпләп ял итү урыннарында урнашкан пляжларда йорт хайваннарын урамда йөртү һәм аларны су объектларында коену;
- торак пунктлар территориясендә хайваннар һәм кошлар чыгарырга;
- хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган һәм урамда йөргәндә агрессив тәртибен чикли алмаган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган затлар хайваннарны урамда йөртү;
- вак күләмле этләрне урамда йөртү очрактарынан тыш, 14 яшькә житмәгән затлар этләрне урамда йөртү;
- балкон, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктәш фатирлар коридорлары, баскыч клеткалары, чардак, подвал һәм башка ярдәмче биналарда) йорт хайваннарын һәм кошларын даими тоту);
- махсус чаралар (күргәзмәләр һ.б.) үткөрү урыннарынан тыш, әлеге урыннардагы йорт хайваннарының булуы.

183. Йорт хайваннары һәм кошларның хужалары бурычлары:

- хайваннар авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продуктларына ветеринария-санитария мөнәсәбәтләрендә иминлекне тәмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын үткәргә;
- хайваннарны торы урынын даими контрольдә тоту;
- хайваннар чирләгәндә һәм алар егылган очракта, шулай ук аларны гадәти булмаган

тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә кирәк. Белгечләр килеп житкәнче авыру билгеләре булган хайваннарны аерып тотарга кирәк;

-терлекләренә карау, диагностика тикшеренүләре, саклау алды прививкалары һәм дэвалау-профилактик эшкәртү өчен ветеринария белгечләре таләбе буенча бирергә.

184. Үлгән терлекләренә күмү махсус билгеләнгән урында махсулаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

185. Үз территорияләрендә караулычы этләре булган оешмалар бурычлы:

- теркәргә, эт гомуми нигезләрдә;

- этләренә ныклы бәйдә тотарга;

- килүчеләренә хайваннар белән тәмин итү мөмкинлеген төшереп калдырырга;

- этләренә, территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта, эш туктатылган вакыттан яки гомуми файдаланудагы территориядән алынган территориядә генә бәйдән ычкындырырга.

186. Жәмәгать урыннарында озата баручылардан башка гына булган күзәтүчесез хайваннар тотылырга тиеш.

187. Күзәтүчесез хайваннарны аулау жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча аларны тапкан махсулаштырылган предприятие яки башка зат тарафыннан үтәлгә мөмкин.

188. Караучысыз хайваннарны тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнгән.

189. Рәхсәт ителми:

- судның тиешле карарыннан башка фатирлардан һәм шәхси йортлардан хайваннарны тартып алу;

- кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре янында бәйдән ычкынган этләренә төшерергә һ. б.;

- ветеринар органнар киңәшенән башка, приманкаларны һәм башка чараларны кулланырга.

IX. Кагыйдәләренә үтәлешен контрольдә тоту

190. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләренә үтәүне тәмин итәргә тиеш.

191. Әлегә кагыйдәләренә бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләренә үз эченә алган, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендә жаваплылык билгеләнгән нигезләмәләрдән тыш) жаваплылыкка тартыла.

192. Төзекләндерү өлкәсендәге закон таләпләрен һәм муниципаль хокукый актларны үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен жаваплылыкка тарту әлегә таләпләренә үтәүдән һәм жибәрелгән житешсезлекләренә бетерүдән азат итми.